

بررسی عوامل مؤثر بر علاقمندی دانش آموزان به مطالعه درس علوم اجتماعی و پیشرفت تحصیلی

مهدی زمانی فرا^۱، اسماعیل عباس آبادی عربی^۲، مریم صائبی راد^۳

۱ کارشناسی تاریخ دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود.

۲ کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق دانشگاه آزاد اسلامی دامغان.

۳ کارشناسی پرستاری دانشگاه علوم پزشکی سبزوار.

نام نویسنده مسئول:

مهدی زمانی فر

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۰۶

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل مؤثر بر علاقمندی دانش آموزان به مطالعه درس علوم اجتماعی و پیشرفت تحصیلی است. کتاب‌های علوم اجتماعی انسانی را تربیت می‌کنند که منشأ بهنجار بودن در جامعه و حفظ آداب و رسوم و ارزش‌ها و احترام به حق خود و دیگران، شناخت محیط، جامعه، اطرافیان و شناخت فرهنگ‌های مختلف می‌باشد تا به دنبال آن جامعه‌پذیری صورت بگیرد. بحث خانواده، جهانی شدن، آسیب‌های فضای مجازی، اعتیاد و سایر آسیب‌ها ضرورت مطالعه و تحقیق را بیشتر می‌کند. سعی شد مطالب به صورت خلاصه و مشروح توضیح داده شود تا درک دانش آموزان از مسائل بهتر و مفیدتر باشد. همچنین با دادن تکالیف کاری به دانش آموزان می‌توانیم بیاموزیم حقوق شهروندی چیست؟ قانون چگونه بهترین آزادی را فراهم می‌آورد؟ به آن‌ها نوع انتقاد کردن و صحبت کردن را بیاموزیم. بیاموزیم چگونه به میراث ملی و دستاوردهای مدنی و حقوق شهروندی کشورشان احترام بگذارند. روش تحقیق در این پژوهش کیفی و از نوع کاربردی بود. ابزار جمع‌آوری داده‌ها به صورت مروری و اسنادی و مطالعات کتابخانه‌ای و فیش برداری بود. برای علاقمند کردن دانش آموزان به کتاب علوم اجتماعی همکاری گروهی دانش آموزان در بحث‌ها و تجزیه و تحلیل مسائل اجتماعی را گسترش دادیم و نسبت به بازدید و مشاهدات میدانی و نمایش اقدام نمودیم، از سیستم فناوری و فیلم هم استفاده شد. با توجه به این تغییرات، تاثیر شگرفی در علاقمند کردن دانش آموزان به مطالعه کتاب علوم اجتماعی به وجود آمد.

واژگان کلیدی: مطالعه، علوم اجتماعی، پیشرفت تحصیلی، دانش آموز.

مقدمه

مسئله موفقیت یا عدم موفقیت در امر تحصیل از مهم ترین دغدغه های هر نظام آموزشی است. موفقیت و پیشرفت تحصیلی در هر جامعه نشان دهنده موفقیت نظام آموزشی در زمینه هدف یابی و توجه به رفع نیازهای فردی است. بنابراین نظام آموزشی را زمانی می توان کارآمد و موفق دانست که پیشرفت تحصیلی دانشجویان آن در دوره های مختلف دارای بیشترین و بالاترین رقم باشد. آمار بسیار بالای افت تحصیلی به صورت ترک تحصیل، اخراج و توقف در تحصیل از نظر هزینه های آموزشی، هر ساله خسارت های زیادی را به آموزش عالی در کشورهای جهان وارد می کند. پیش بینی می گردد که در آینده نیز با افزایش افت تحصیلی همه ساله بخشی از منابع انسانی و اقتصادی جامعه در دانشگاه ها با اخراج، ترک تحصیل، انصراف، مردودی و مشروطی دانشجویان ضایع گردد و آثار و پیامدهای ناگوار فردی و اجتماعی فراوانی به وجود آورد. افت تحصیلی هم چنین باعث اتلاف بودجه های جاری و تجهیزاتی مدرسه ها، دیرتر راه یافتن افراد به بازار کار و سرخوردگی فرد و خانواده ها می شود. پیشرفت تحصیلی از جنبه های علمی و کاربردی اهمیت به سزایی دارد. عملکرد تحصیلی، یکی از عوامل پذیرش در کلاس درس می باشد. همچنین برای به دست آوردن مدرک و شغل از جایگاه خاصی برخوردار است. لذا محققان روانشناسی و آموزشی سعی دارند تا تعیین کننده های پیچیده پیشرفت تحصیلی را درک کنند.

درس مطالعات اجتماعی به افراد کمک می کند بتوانند جامعه و فرهنگ خود را بهتر بشناسند، در دنیای امروز و فردا موفق تر عمل کنند. از منابع و امکانات محیطی به خوبی استفاده کنند و با محیط های اجتماعی شان تعامل سازنده و مطلوبی برقرار کنند. در واقع درس مطالعات اجتماعی سعی می کند زمینه های تربیت فردی و اجتماعی نوجوانان را فراهم سازد. امروزه توجه به بهبود عملکرد تحصیلی دانش آموزان و پیشگیری از افت تحصیلی و عوارض ناشی از آن، از اهداف عمده نظام آموزش و پرورش جوامع مختلف است. از طرف دیگر، عملکرد تحصیلی فراگیران در سیستم های آموزشی ارتباط مستقیمی با راهبردهای تدریس و یادگیری خواهد داشت. محققان همواره به دنبال یافتن پاسخی برای پر کردن خلأهای یادگیری، رفع مشکلات و کمبودهای ناشی از نقص در فرآیند تدریس و یادگیری بوده اند. آنها به دنبال راه هایی بوده اند که تمرینات روزمره و خسته کننده را به تجربیات یادگیری تعاملی و لذت بخش برای اداره شاگردان تغییر دهند، به طوری که دانش آموزان مبانی اساسی و لازم و مفاهیم عمیق دروس را درک کنند (حسینی نسب و لطف الهی، ۱۳۹۳). سرعت رشد دانش بشری به گونه ای است که به طور مستمر قواعدی نوین جای قواعد قبلی را می گیرد و فراگیران باید به دانش و مهارت هایی مجهز باشند که در چالش های دنیای نوین در تنگنا قرار نگیرند این هدف معلمان و متخصصان آموزش و پرورش را ملزم می سازد تا روش های تدریسی را به کار گیرند که به چنین دانش و مهارت هایی منجر شود. بر این اساس یکی از بزرگ ترین اهداف نظام های آموزش و پرورش امروزی، توسعه و تغییر روش های تدریس فراگیران است، تا شرایطی را فراهم کنند که فراگیران از طریق روش های پژوهش، به جای انتقال مستقیم معلومات، به اطلاعات و دانش دست یابند (بایراکتار، ۲۰۱۷). در این راستا آن چه امروزه مورد توجه صاحب نظران و پژوهشگران است استفاده از روش های فعال به جای روش های غیر فعال یا سنتی می باشد (جلالی فرزام، ۱۳۹۲).

در دهه های اخیر پیشرفت های فناوری اطلاعات و ارتباطات تحولات شگرفی را در نظام های آموزشی جهان ایجاد کرده است (هاشمی و همکاران، ۱۳۹۳). فناوری اطلاعات، امروزه به عنوان ابزاری توانمند در خدمت بشر قرار گرفته و همه امور را در اکثر کشورهای جهان تحت تأثیر قرار داده است (نقی زاده و غفاری، ۱۳۹۶).

آموزش ترکیبی، روش آموزشی نوین با انتقال مفاهیم و مطالب درسی آسانتر، گسترده تر و جذابتر همراه با متن، صدا، تصویر و فیلم است که امروزه برای انتقال مفاهیم در سنین کودکی و نوجوانی به صورت گسترده ای استفاده می شود (لوپز و رودریگوئز، ۲۰۱۱). یاد دهنده - یادگیرنده محوری، هزینه های متوسط، دیدگاه کیفیت گرا، کیفیت بالای یادگیری، بهره گیری از انسان و امکانات، استفاده از مکان و زمان مناسب، خودآموزی کنترل شده و انعطاف پذیری در آموزش از ویژگی های آموزش ترکیبی است (نجفی، ۱۳۹۶). یادگیری ترکیبی برای حل مؤثر مسائل و مشکلات با یک روش مناسب به کار می رود (اسپینات، ۲۰۱۲). این

1. Lopez and Rodriguez

2. Spinach

نوع آموزش، نه فقط سبب کاهش نقطه ضعف‌های آموزش حضوری و همچنین بر خط می‌شود، بلکه به کاهش هزینه‌ها و صرفه‌جویی در زمان یادگیری کمک می‌کند.

از طرفی، ساختار کلاس یک عامل محیطی دیگر در شکل دادن به هیجان‌های دانش‌آموزان و نگرش‌های آنان نسبت به محیط تحصیلی است (امیری جو میلو، ۱۳۹۳). رو، هرش و اندرسون^۳ (۲۰۰۷) ساختار کلاس مشارکتی و گروهی را عامل کاهش دلزدگی تحصیلی در درس مطالعات اجتماعی می‌دانند. ساختار کلاس درس مطالعات اجتماعی باید برانگیزاننده باشد و مجموعه عوامل بتواند دانش‌آموز را به کاوشگری و تفکر ترغیب کند (فلاحیان، آرام، نادری و احمدی ۱۳۹۱). ادراک دانش‌آموزان از ساختار کلاس بر نگرش آنها نسبت به محیط اطراف و مشارکت ذهنی و فعالیت در کلاس (پاتریک، کاپلان و رایان^۴، ۲۰۰۷)، عملکرد تحصیلی، روانشناختی و رفتاری دانش‌آموزان (کوپرنیک و همکاران^۵، ۲۰۰۱) و انگیزش درونی و خودکارآمدی تحصیلی (مواگاشو^۶، ۲۰۱۴)، تأثیر می‌گذارد.

یکی از ابعاد پیشرفت در آموزش عالی، پیشرفت تحصیلی است که مفهوم آن معلومات یا مهارت‌های اکتسابی عمومی یا خصوصی در موضوع درسی است که معمولاً به وسیله آزمایش‌ها یا نشانه‌ها یا هر دو که اساتید برای دانشجویان وضع می‌کنند، اندازه‌گیری می‌شود.

پیشرفت تحصیلی، اصطلاحی است که به مقدار یادگیری و معلومات به دست آمده در فرایند یاددهی که توسط آزمون‌های پیشرفت تحصیلی مورد سنجش و آموزش قرار گرفته، اشاره دارد و نهایتاً بر اساس میزان پیشرفت اصل شده می‌توان به قضاوت و تصمیم‌گیری پرداخت (سیادتیان، یارمحمدیان، ۱۳۹۵). گروهی از متخصصین تعلیم و تربیت عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی را به دو دسته کلی تقسیم‌بندی کرده‌اند: عوامل بیرونی: شامل موقعیت یادگیری، جو اجتماعی مدرسه، جو عاطفی کلاس، تأثیر گروه همسالان، جو خانواده و عوامل درونی: شامل هوش، انگیزه‌ها، علاقه‌ها، انتظارات، سندهای مربوط به موفقیت و شکست، تیپ‌های شخصیتی، سبک‌های تفکر و غیره می‌باشند (سیف، ۱۳۹۵، فرامرزی، بهروزی، فرزادی، ۱۳۹۸).

پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر، متخصصان تعلیم و تربیت و روانشناسان تربیتی پژوهش‌های قابل توجهی را در زمینه عملکرد تحصیلی و متغیرهای مرتبط با آن‌ها انجام داده‌اند. یادگیری فراگیران معمولاً به وسیله عملکرد تحصیلی آن‌ها مورد سنجش قرار می‌گیرد. عوامل متعددی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار می‌دهند. برخی از این عوامل موجب بهبود عملکرد تحصیلی و برخی دیگر باعث تضعیف عملکرد فراگیران می‌شوند. سیف (۱۳۹۲). در پژوهشی که احمدی و نخستین روحی (۱۳۹۳) با هدف بررسی تأثیر یادگیری تلفیقی، سنتی و الکترونیکی بر یادگیری درس ریاضی دانش‌آموزان انجام دادند به این نتیجه رسیدند که شیوه یادگیری تلفیقی در یادگیری درس ریاضی نسبت به دو شیوه سنتی و الکترونیکی مؤثرتر بوده است. در پژوهشی دیگری که اسکول^۷ (۲۰۱۲) انجام داد به این نتیجه رسید که افزودن تعامل بر خط می‌تواند ادراک یادگیری و ارتباط‌های اجتماعی دانش‌آموزان و لذت برخوردار از آنها از حمایت معلم را تقویت کند. محمد جانی و تنکابنی (۱۳۹۴) در تحقیق خود با عنوان مقایسه بین اثرات روش تدریس یادگیری مشارکتی و روش تدریس سخنرانی بر سطح رضایت و یادگیری دانشجویان دانشگاه پیام نور تهران، به این نتیجه رسیدند که روش تدریس یادگیری مشارکتی نسبت به روش تدریس سخنرانی، رضایت بالاتری در دانشجویان ایجاد می‌کند و همچنین این افزایش در بین دختران نسبت به پسران بیشتر به چشم می‌خورد.

³ Rowe, Hersh and Anderson

⁴ Patrick, Kaplan and Ryan

⁵ Copernicus et al

⁶ Mugashu

⁷ School

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش کیفی و از نوع کاربردی بود. ابزار گردآوری اطلاعات به صورت مروری و اسنادی و مطالعات کتابخانه‌ای بود که به تناسب آن با روش‌های نوین علاقمند کردن دانش‌آموزان هنرستان امیرکبیر شهرنقاب در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ به درس علوم اجتماعی فیش برداری و در نهایت پس از جمع‌بندی مدل‌های علاقمند کردن دانش‌آموزان به درس و پیشرفت تحصیلی تدوین و اجرایی شد.

روش‌های آماری و تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به مطالعه درس علوم اجتماعی برنامه‌های زیادی بررسی شد، مطالعات گسترده کتابخانه‌ای انجام و فیش‌برداری شد و در نهایت روش‌های نوین ترکیبی یادگیری را پیدا و سرلوحه آموزش خود قرار دادیم. در رویکردهای جدید تعلیم و تربیت عرضه اطلاعات کافی نیست. بلکه روش تدریس دوسویه از اهمیت ویژه برخوردار است. نقش اصلی بر عهده فراگیران گذاشته می‌شود که با مشارکت مستقیم خود به فرایند یادگیری شکل می‌دهند و شیوه‌های تفکر کردن را تمرین می‌کنند. البته با کمک روش‌های دیگر و استفاده از وسایل و ابزار کمک آموزشی مثل رایانه، تصاویر، کتب و نقشه‌ها می‌توان به افزایش انگیزه و مشارکت دانش‌آموزان و زمینه‌سازی بروز خلاقیت آنان کمک کرد (فضلی‌خانی، ۱۳۸۴). بنابراین برای رفع مشکل علاقه دانش‌آموزان به علوم اجتماعی تصمیم گرفتیم که از راه‌های زیر استفاده کنیم.

- ارتقاء سیستم‌های الکترونیکی مدرسه در جهت تدریس هوشمند (استفاده از فیلم با موضوعات اجتماعی).
- اختصاص کلاسی برای درس علوم اجتماعی با جایگذاری اشیاء و پوسته‌های دارای مفاهیم اجتماعی.
- چیدن میز و نیمکت‌ها به صورت چهار یا پنج نفره برای مباحثه و گفتگو.
- همکاری گروهی و مشارکتی دانش‌آموزان در بحث‌ها و تجزیه و تحلیل مسائل اجتماعی و ایجاد انگیزه در آنها.
- استفاده از روش هنردرمانی و اجرای نمایشی با موضوعات اجتماعی مطرح شده در کتاب.
- اقدام به بازدید و اردوهای اجتماعی و مشاهدات میدانی برای دانش‌آموزان تا آنها مسائل و مفاهیم اجتماعی را درک و لمس کنند.

از زمان اجرای طرح‌های فوق با دانش‌آموزان، ملاحظه گردید که آنها با شور و علاقه وافری در مطالعه کتاب علوم اجتماعی حاضر می‌شدند. همیشه حرفی برای گفتن داشتند و کنجکاوی آنها بالا رفته بود. پس از اظهار نظر دانش‌آموزان و نظر سنجی از آنها متوجه شدیم که انگیزه و علاقه آنها نسبت به کتاب مطالعات اجتماعی دوبرابر شده است. همچنین در امتحان این درس، با موفقیت نمره الف را کسب کرده‌اند. شواهد اطلاعات جمع‌آوری شده نشان دادند که روش‌های ارائه شده در انگیزه و سوق دانش‌آموزان به سمت مطالعه کتاب‌های علوم اجتماعی موثر بوده است. دانش‌آموزان متوجه شدند که فقط با حفظ واژه‌واژه مطالب کتاب موفق به درک مطالب و تجزیه و تحلیل بهتر آن نخواهد شد، بلکه با مشارکت موثر در یادگیری آنها بهتر محتوای کتاب را متوجه می‌شوند. همچنین عوامل محیطی و بازدید و فیلم و نمایش هم در تشریح و راغب کردن دانش‌آموزان به مفاهیم و مطالب اجتماعی مطرح شده در کتاب تأثیرگذار بود.

نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش بررسی عوامل علاقمند کردن دانش‌آموزان به مطالعه کتاب‌های علوم اجتماعی و جامعه، فرهنگ، ارتباط، تعامل و... بود. مطالعات اجتماعی به درونی کردن ارزش‌های اجتماعی تأکید و هدف آن آشنا کردن افراد با محیط اطراف و نیز توسعه ارتباطات انسانی (محیطی) است و هدف از آموزش آن خودشناسی، شناخت مسائل اجتماعی، ارزش‌ها، فرهنگ‌های متفاوت و درک و فهم جامعه در سطح خرد و کلان می‌باشد. شواهد اطلاعات جمع‌آوری شده نشان می‌داد که روش‌های ارائه شده در بالا بردن انگیزه مطالعه کتاب‌های علوم اجتماعی موثر بودند و دانش‌آموزان با علاقه بیشتری در مطالعه این کتاب‌ها شرکت می‌کردند. دانش‌آموز متوجه شدند که فقط با حفظ واژه‌واژه مطالب کتاب موفق به درک مطالب و تجزیه و تحلیل آن بهتر خواهند شد، بلکه با مشارکت موثر در یادگیری آنها بهتر محتوای کتاب را متوجه می‌شدند. و همچنین فعالیت‌های گروهی و

مشارکتی نیز به اطلاعات و تشریح مسائل کمک خواهد کرد. وجود نمایش و فیلم و بازدیدهای میدانی و درک دانش آموز توسط دبیر آنها را راغب‌تر نموده بود. در بحث‌های گروهی کلاس شرکت کردند. دانش‌آموزان قدرت کنجکاوی و تجزیه و تحلیل و پذیرش مسائل علوم اجتماعی برایشان میسر و راحت‌تر شده بود و بعد آزمون‌های این درس نمرات قابل قبول و پیشرفت تحصیلی خوبی کسب کرده بودند.

منابع و مراجع

- [۱] امیری جو میلو، میکائیل. (۱۳۹۳)، رابطه جو روانی - اجتماعی کلاس، مدیریت کلاس درس و حمایت عاطفی معلم با هیجانهای پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مقطع متوسطه شهرستان پارس آباد مغان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- [۲] جلالی فرزام، اعظم. (۱۳۹۲)، میزان موفقیت اجرای طرح درس پژوهی را در مدارس استثنایی دوره ابتدایی شهر همدان در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه بوعلی سینا همدان.
- [۳] حسینی نسب، سید داود؛ لطف اللهی، مهری. (۱۳۹۳)، بررسی اثر بخشی تکنیک های خلاقیت بر پیشرفت تحصیلی درس مطالعات اجتماعی در دانش آموزان دختر سال اول متوسطه ناحیه دوتبریز. نشریه علمی-پژوهشی آموزش و ارزشیابی سال ۷ شماره ۲۳، ۲۷-۳۷.
- [۴] سیادتیان، سید حسین و یارمحمدیان، احمد. (۱۳۹۵)، اثربخشی مداخلات روانشناختی آموزشی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دبیرستانی (۱۳۹۱-۱۳۸۴) پژوهش در برنامه ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه ریزی درسی، ۱۳(۲۱)، ۱۶۶-۱۷۹.
- [۵] سیف، علی اکبر. (۱۳۹۲) روانشناسی پرورشی، روانشناسی یادگیری و آموزش، چاپ هشتم، تهران: آگاه.
- [۶] فرامرزی، حمید بهروزی، ناصر و فرزادی، فاطمه. (۱۳۹۸)، رابطه پیش ایندهای عواطف تحصیلی، هویت تحصیلی و اهداف پیشرفت با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، روانشناسی مدرسه ۸(۲) ۹۱-۱۱۲.
- [۷] فضلی خانی، منوچهر. (۱۳۸۴) راهنمای عملی روش های مشارکتی و فعال در فرایند تدریس، تهران، آزمون نوین.
- [۸] فلاحیان، ناهید؛ آرام، محمدباقر؛ نادری، مریم و احمدی، آمنه. (۱۳۹۱)، روش تدریس مطالعات اجتماعی. وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران، چاپ دوم.
- [۹] نجفی، حسین. (۱۳۹۶)، رابطه بین ابعاد و شاخص های آموزش ترکیبی و کیفیت بخشی به یادگیری در دانشگاه پیام نور. فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۷(۴)، ۸۰-۵۹.
- [۱۰] نقی زاده، یاسمن؛ غفاری، سعید. (۱۳۹۶)، تأثیر فناوری اطلاعات بر توانمندی کارکنان دانشگاه علوم پزشکی تهران. فصلنامه علوم و فنون مدیریت اطلاعات، ۳(۳)، ۱۰۴-۸۳.
- [۱۱] هاشمی، عارف؛ مهدی زاده، حسین؛ پور اشرف، یاساناله؛ عزیزی، مریم. (۱۳۹۳)، بررسی میزان تأثیر محیط چند رسانه ای و شبیه سازی شده آموزش بورس بر میزان یادگیری دانشجویان. فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی ۵(۱)، ۱۹-۵.
- [12] Bayraktar, G. (2012). The effect of cooperative learning on students' approach to general gymnastics course and academic achievements. *Educational Research and Reviews*, 6(1), 62-21.
- [13] Kuperminc, G. P., Leadbeater, B. J., Emmons, C., & Blatt, S. J. (2001). Perceived school climate and difficulties in the social adjustment of middle school students. *Applied developmental science*, 1(2), 76-88.
- [14] Mogashoa, T. (2014). Applicability of Constructivist Theory in Qualitative Educational Research. *American International Journal of Contemporary Research*. 4(7), 51-59.
- [15] Patrick, H., Ryan, A. M., & Kaplan, A. (2007). Early adolescents' perceptions of the classroom social environment, motivational beliefs, and engagement. *Journal of educational psychology*, 99(1), 83.
- [16] Rowe, G., Hirsh, J. B., & Anderson, A. K. (2007). Positive affect increases the breadth of attentional selection. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 104(1), 383-388.
- [17] Spinath, B. (2012). Academic achievement. *Encyclopedia of Human Behavior (Second Edition)*, 1-8.